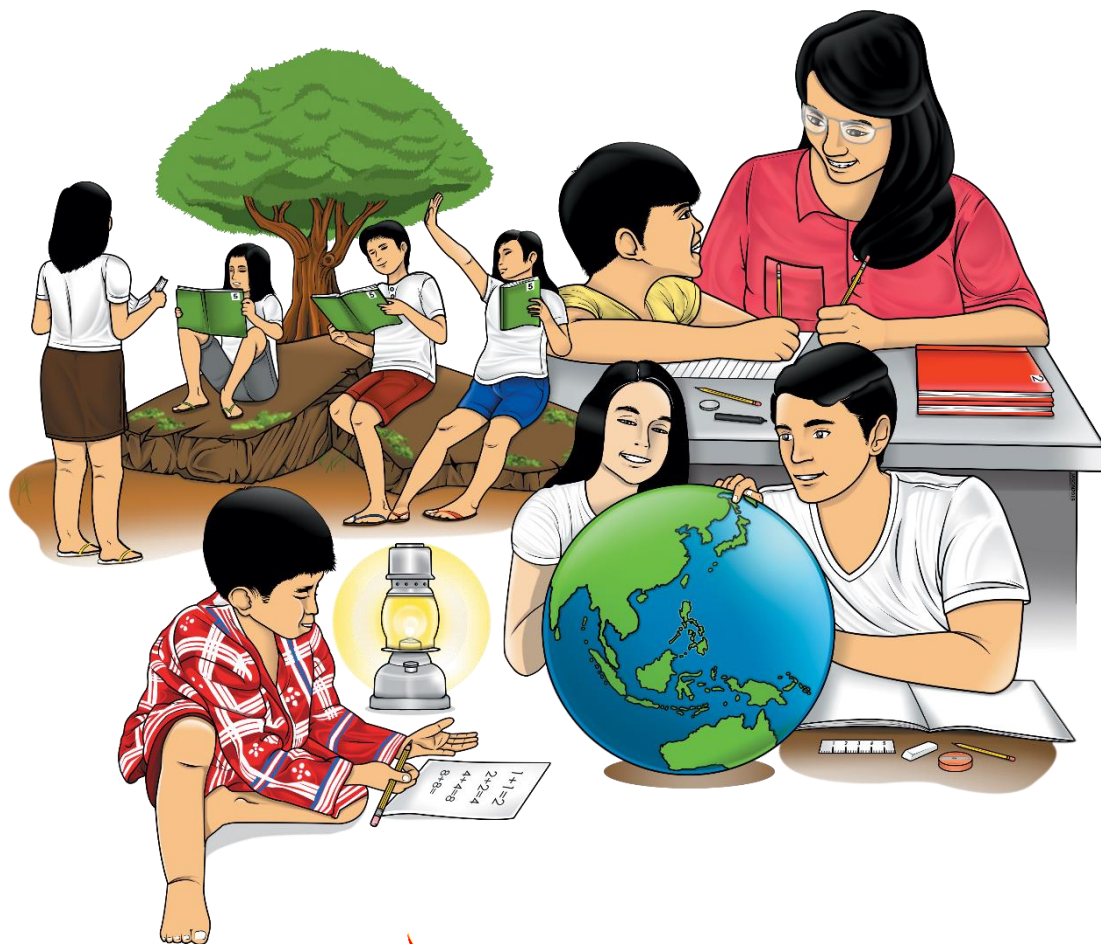

Araling Panlipunan

Unang Markahan – Modyul 5: Ang Deklarasyon ng Kasarinlan at Pagtatatag ng Unang Republika

Araling Panlipunan – Ikaanim na Baitang

Alternative Delivery Mode

Unang Markahan – Modyul 5: Ang Deklarasyon ng Kasarinlan at Pagtatatag ng Unang Republika

Unang Edisyon, 2020

Isinasaad sa Batas Republika 8293, Seksiyon 176 na: Hindi maaaring magkaroon ng karapatang-sipi sa anomang akda ang Pamahalaan ng Pilipinas. Gayonpaman, kailangan muna ang pahintulot ng ahensiya o tanggapan ng pamahalaan na naghanda ng akda kung ito ay pagkakakitaan. Kabilang sa mga maaaring gawin ng nasabing ahensiya o tanggapan ay ang pagtakda ng kaukulang bayad.

Ang mga akda (kuwento, seleksiyon, tula, awit, larawan, ngalan ng produkto o brand name, tatak o trademark, palabas sa telebisyon, pelikula, atbp.) na ginamit sa modyul na ito ay nagtataglay ng karapatang-ari ng mga iyon. Pinagsumikapang matunton ang mga ito upang makuha ang pahintulot sa paggamit ng materyales. Hindi inaangkin ng mga tagapaglathala at mga may-akda ang karapatang-aring iyon. Ang anomang gamit maliban sa modyul na ito ay kinakailangan ng pahintulot mula sa mga orihinal na may-akda ng mga ito.

Walang anomang parte ng materyales na ito ang maaaring kopyahin o ilimbag sa anomang paraan nang walang pahintulot sa Kagawaran.

Inilathala ng Kagawaran ng Edukasyon

Kalihim: Leonor Magtolis Briones

Pangalawang Kalihim: Diosdado M. San Antonio

Bumuo sa Pagsusulat ng Modyul

Manunulat: Mitzel M. Alvaran, Marife E. Cajutol

Editor: Carmela M. De Gracia, Jewelyn Q. Cadigal, Venetia Anne A. Tropa, Blas P. Tabayag, Jr.

Tagasuri: Blas P. Tabayag, Jr., Mary Helen M. Bocol, Junry M. Esparar

Tagaguhit: Roland B. Tarrazona

Tagalapat: Jewelyn Q. Cadigal

Tagapamahala: Ramir B. Uytico Pedro T. Escobarte, Jr.

Portia M. Mallorca Nelly E. Garrote

Elena P. Gonzaga Donald T. Genine

Celestino S. Dalumpines IV Junry M. Esparar

Mary Helen M. Bocol Blas P. Tabayag, Jr.

Jewelyn Q. Cadigal Eme Ann P. Valdez

Printed in the Philippines by _____

Department of Education – Region VI-Western Visayas

Office Address: Duran Street, Iloilo City, Philippines, 5000

Telefax: (033) 336-2816, (033) 509-7653

E-mail Address: deped6@deped.gov.ph

6

Araling Panlipunan **Unang Markahan – Modyul 5:** **Ang Deklarasyon ng Kasarinlan** **at Pagtatatag ng Unang Republika**

Paunang Salita

Ang Self-Learning Module o SLM na ito ay maingat na inihanda para sa ating mag-aaral sa kanilang pag-aaral sa tahanan. Binubuo ito ng iba't ibang bahagi na gagabay sa kanila upang maunawaan ang bawat aralin at malinang ang mga kasanayang itinakda ng kurikulum.

Ang modyul na ito ay may inilaang Gabay sa Guro/Tagapagdaloy na naglalaman ng mga paalala, pantulong o estratehiyang magagamit ng mga magulang o kung sinumang gagabay at tutulong sa pag-aaral ng mga mag-aaral sa kani-kanilang tahanan.

Ito ay may kalakip na paunang pagsusulit upang masukat ang nalalaman ng mag-aaral na may kinalaman sa inihandang aralin. Ito ang magsasabi kung kailangan niya ng ibayong tulong mula sa tagapagdaloy o sa guro. Mayroon ding pagsusulit sa bawat pagtatapos ng aralin upang masukat naman ang natutuhan. May susi ng pagwawasto upang makita kung tama o mali ang mga sagot sa bawat gawain at pagsusulit. Inaasahan naming na magiging matapat ang bawat isa sa paggamit nito.

Pinapaalalahanan din ang mga mag-aaral na ingatan ng SLM na ito upang magamit pa ng ibang mangangailangan. Huwag susulatan o mamarkahan ang anumang bahagi ng modyul. Gumamit lamang ng hiwalay na papel sa pagsagot sa mga pagsasanay.

Hinihikayat ang mga mag-aaral na makipag-ugnayan agad sa kanilang guro kung sila ay makararanas ng suliranin sa pag-unawa sa mga aralin at paggamit ng SLM na ito.

Sa pamamagitan ng modyul na ito at sa tulong ng ating mga tagapagdaloy, umaasa kami na matututo an gating mag-aaral kahit wala sila sa paaralan.

Alamin

Ang modyul na ito ay dinisenyo at isinulat para sa ikaunlad ng iyong kaalaman. Sa modyul na ito iyong malalaman ang plano ng mga Amerikano laban sa mga Pilipino at Español. Matatalakay mo rin ang mga plano ni Heneral Emilio Aguinaldo sa pamahalaan nang magkausap sila ni Komador George Dewey, pinuno ng hukbo ng Amerikano na namagitan sa Pilipino at mga Español. Gusto mo bang malaman kung ano ang mga naganap na pangyayari bago ideneklara ang kasarinlan o ang pagiging malaya ng Pilipinas laban sa mga Español?

Pagkatapos pag-aralan ang modyul na ito, maaari mo nang magawa ang sumusunod:

- Matutukoy ang mga detalyeng naganap bago napasinayahan ang Kongreso ng Malolos;
- Malalaman ang ganap na layunin ng Kongreso;
- Makakagawa ng timeline ng Himagsikang 1896 hanggang sa Pamahalaang Rebolusyonaryo 1898;
- Matatalakay ang mga layunin ng Saligang Batas na ipinatupad sa ilalim ng Republika ng Pilipinas; at
- Napapahalagahan ang Saligang Batas na unang ginawa ng Kongreso ng Malolos na siyang kauna-unahang batas na ipinatupad sa pagdeklara ng kasarinlan ng Pilipinas.

Subukin

Panuto: Alamin kung ano ang tinutukoy sa bawat bilang. Piliin ang sagot sa loob ng kahon. Isulat ang letra ng tamang sagot sa sagutang-papel.

A. Enero 25, 1898	F. Pedro Paterno
B. Hunyo 12, 1898	G. Hunyo 23,1898
C. Mayo 24, 1898	H. Apolinario Mabini
D. Felipe Agoncillo	I. Antonio Regidor
E. Setyembre 15,1898	J. Abril 21,1898

- _____ 1. Unang ipanahayag ang kasarinlan ng bansang Pilipinas
- _____ 2. Itinatag ni Aguinaldo ang isang Pamahalaang Diktoryal
- _____ 3. Pinasinayaan sa simbahan ng Barasoain sa Malolos, Bulacan ang Kongreso ng Malolos
- _____ 4. Namuno sa Kongreso sa Malolos
- _____ 5. Dumating ang barkong pandigmang Maine ng Estados Unidos sa Havana, Cuba
- _____ 6. Nagsilbing tagapayo ng pangulo sa mga bagay na may kaugnayan sa kapakanan ng mga mamamayan
- _____ 7. Pinalitan ni Emilio Aguinaldo ang Pamahalaang Diktoryal ng Pamahalaang Rebolusyonaryo ayon sa payo ni Apolinario Mabini
- _____ 8. Pagsabog ng barkong Maine
- _____ 9. Kinatawan ng America sa samahang Hong Kong Junta
- _____ 10. Kinatawan ng England sa samahang Hong Kong Junta

Aralin

1

Deklarasyon ng Kasarinlan ng Unang Republika

Alam mo ba ang mga kaganapan sa ating bansa sa ilalim ng pamumuno ni Hen. Emilio Aguinaldo matapos ang Kasunduan sa Biak-na-Bato? Alam mo ba ang mithiin ng heneral sa paglaban sa mga Español? Ano naman kaya ang naging ambag ng “Utak ng Rebolusyon” na si Apolinario Mabini sa kaganapang ito? Malalaman mo sa modyul na ito ang mga pangyayaring naging simula ng pagkakamit ng kalayaan ng Pilipinas sa mga Español.

Balikan

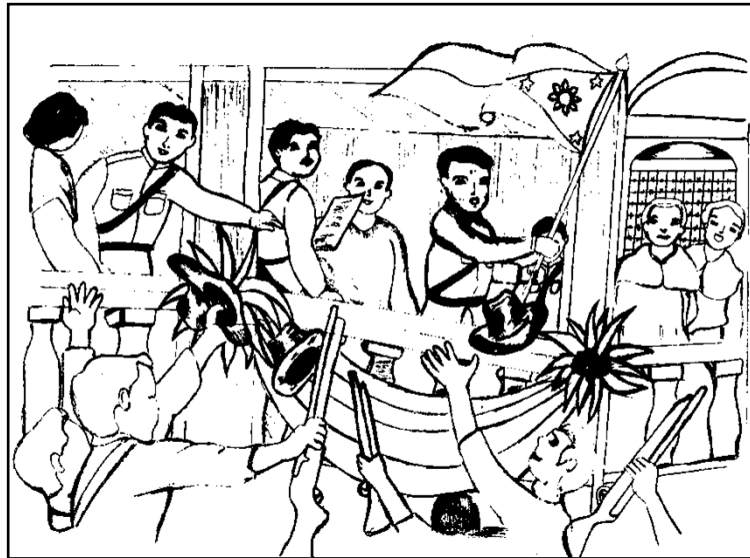
Panuto: Pagsunud-sunurin ang mahahalagang pangyayari na naganap sa kasaysayan ng Pilipinas. Gamitin ang mga bilang **1** hanggang **10**. Isulat ang sagot sa sagutang-papel.

- _____ 1. Sigaw sa Pugad Lawin
- _____ 2. Kumbensiyon sa Tejeros
- _____ 3. Pagtatatag ng Kongreso ng Malolos
- _____ 4. Pagpapahayag ng Kalayaan ng Pilipinas
- _____ 5. Kasunduan sa Biak-na-Bato
- _____ 6. Pagbabalik ni Aguinaldo mula sa Hong Kong
- _____ 7. Pagbubunyag ng Katipunan
- _____ 8. Pagtatag ng Katipunan
- _____ 9. La Liga Filipina
- _____ 10. Unang Republika ng Pilipinas

Tuklasin

Alam ba ninyo na matapos matalo ng mga Amerikano ang mga Español sa labanan sa Maynila ay agad na bumuo ang ilang manghihimagsik ng mga plano para sa kalayaan ng Pilipinas mula sa sa mga Español?

Representasyon ng Deklarasyon ng Araw ng Kalayaan sa Kawit, Cavite noong Hunyo 12, 1898

Suriin

Ang paglaban ng mga bayani sa ating kasiranlan ay nagbigay daan sa ating mga Pilipino na isabuhay ang mga ginawa ng ating bayani upang makamit ang ating kalayaan. Sa ngayon, tinatamasa na natin ang kasarinlan ng ating bansa.

Mula sa kaganapan ng pagbabalik ni Emilio Aguinaldo galing Hong Kong sa kadahilanan na hindi tumupad ang Espanya sa Kasunduan sa Biak-na-Bato, gayunpaman hindi rin natupad ng mga Pilipino ang kanilang pangako na ibalik ang mga armas. Naging matatag si Aguinaldo sa pagtatatag ng Pamahalaang Republika sa tulong ng kanyang tagapayo na si Apolinario Mabini. Tinatag ang Kongreso ng Malolos upang makabuo ng Saligang Batas ng Malolos. Si Hen. Emilio Aguinaldo ang hinirang ng Kongreso bilang Pangulo ng Unang Republika ng Pilipinas.

Illustration on this page is made by Roland B. Tarrazona

Saligang Batas ng Malolos

1. Paghihiwalay ng simbahan at estado
2. Pagkilala sa karapatan ng bawat tao
3. Libreng edukasyon sa elementarya
4. Probisyon tungkol sa kapangyarihan ng ehekutibo, lehislatura at hukuman

Pamahalaang Diktatoryal

Sa pagbabalik ni Aguinaldo mula Hong Kong ay nagdesisyon siya na magtatag ng isang panibagong pamahalaang Pilipino. Dahil dito, nagtatag muna si Aguinaldo ng isang Pamahalaang Diktatoryal noong Mayo 24, 1898 kung saan hinawakan niya ang kapangyarihan ng isang diktador. Binigyan diin ni Aguinaldo na ang kapangyarihang ito ay pansamantala lamang dahil na rin sa pangangailangan ng sitwasyon. Sinunod niya ang payo ng abogado si Ambrosio Rianzares Bautista na kailangan muna na magtatag ng isang pamahalaang diktatoryal upang ganap na masaklawan ang buong bansa at madaling mapagtagumpayan ang pakikidigma. Ang Pamahalaang Diktatoryal ay mananatili habang may digmaan. Ito ay hahalinhan ng isang republikang magtatayo ng isang pamahalaang federal na itinadhana ng Saligang Batas na dala niya mula sa Hongkong at isinulat ni Mariano Ponce.

Noong Hunyo 12, 1898 sa Kawit, Cavite unang ipinahayag ang kasarinlan ng Pilipinas. Ang mga pinuno ng himagsikan ay lumagda sa kasulatan na ginagawaran si Aguinaldo ng sapat na kapangyarihan upang pamunuan ang pamahalaan. Ang Akto ng Pagpapahayag ng Kasarinlan ay inihanda, sinulat at binasa ni Ambrosio Rianzares Bautista sa wikang Kastila. Ang pagpapahayag ay inilagda ng 98 katao, kabilang na dito ay isang opisyal ng hukbong Amerikano na siyang nakasaksi sa proklamasyon. Si Apolinario Mabini ang naglingkod bilang pinunong tagapayo ni Aguinaldo.

Kaalinsabay nito, unang iwinagayway ang bandilang Pilipino sa tugtog ng *Marcha Filipina Magdalo* bilang pambansang awit na kilala ngayon bilang Lupang Hinirang. Ito ay isinulat ni Julian Felipe at nang naglaon ay nilapatan ng titik ni Jose Palma. Ang bandila ng Pilipinas ay tinahi nina Marcela Agoncillo, Josefa Herbosa de Natividad at Lorenza de Agoncillo sa Hong Kong.

Ang Pamahalang Rebolusyonaryo

Noong Hunyo 23, 1898 bilang pagsunod sa payo ni Mabini, pinalitan ni Aguinaldo ang Pamahalaang Diktatoryal ng Pamahalaang Rebolusyonaryo. Hinalinhan ang tawag na “diktador” at ipinalit ang “pangulo” bilang katawagan sa pinuno ng pamahalaang rebolusyonaryo.

Sa pamahalaang ito, ang pangulo ay tutulungan ng isang Kongreso ng Panghimagikan na binubuo ng mga kinatawan mula sa iba’t-ibang lalawigan tagapagpaganap upang gumawa ng mga batas para tiyak na mamalagi ang

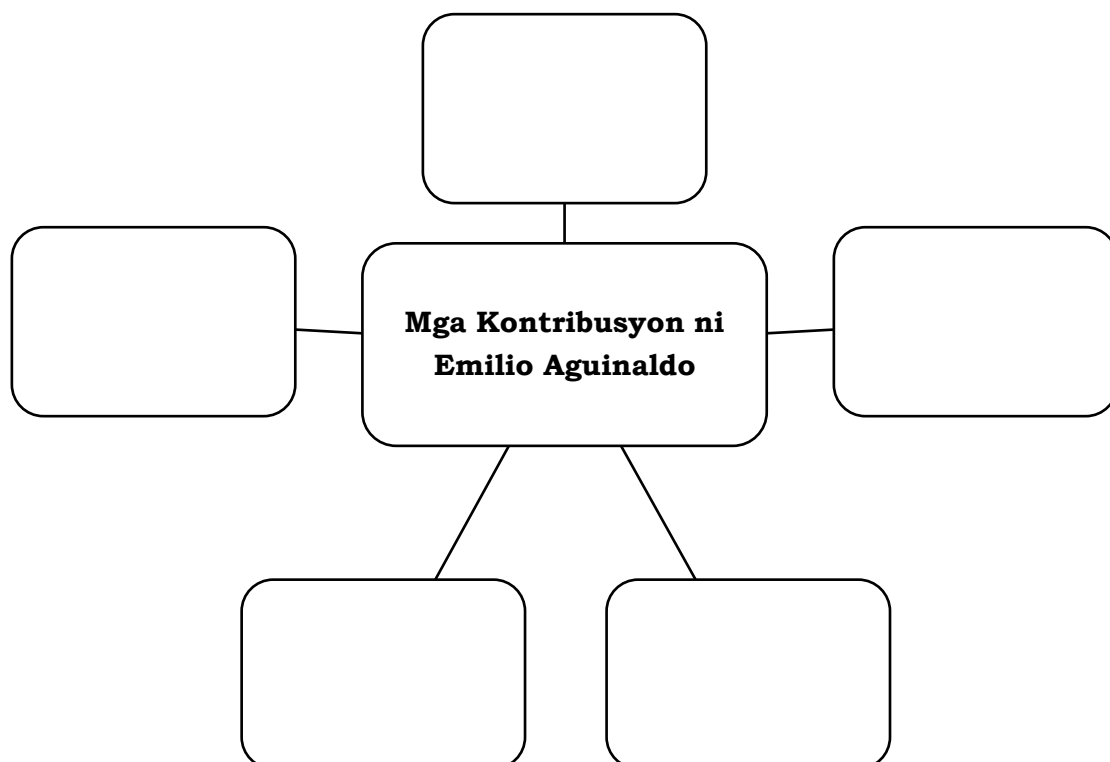
kaayusang panloob at mapangalagaan ang bansa laban sa dayuhang mananakop. Layunin ng Pamahalaang Rebolusyonaryo ang ipagpatuloy ang pakikipaglaban ng Pilipinas para sa kalayaan at ihanda ang bansa upang maitayo ang isang Pamahalaang Republika.

Matapos mapagtibay ang Saligang Batas ng Kongreso, ipinalabas sa Malolos ang proklamasyon ng Republika noong Enero 23, 1899. Inihalal si Emilio Aguinaldo bilang pangulo ng Republika ng Pilipinas ayon sa tadhanang ipinagtibay sa Saligang Batas. Si Pedro A. Paterno ang naging Pangulo ng Kongreso. Kaagad na nanumpa si Aguinaldo bilang Pangulo ng Unang Republika ng Pilipinas. Hangad ni Aguinaldo na maipabatid sa ibang bansa ang kalayaang pagsasarili ng Pilipinas. Kasabay nito, lumikha siya ng mga lupon pangdiplomasiya sa labas ng bansa. Ang layunin nito ay para makipag-ugnayan sa ibang bansa upang maglarawan ng magandang kalagayan ng Pilipinas. Itinatag ang Hong Kong Junta na ang mga kasapi ay kumakatawan sa iba't-ibang bansa. Kabilang sa mga nahirang ay sina:

- Felipe Agoncillo- kinatawan para sa America;
- Antonio Regidor- kinatawan para sa England;
- Edilberto Zarcal- kinatawan para sa Australia; at
- Mariano Ponce, Faustino Lichauco, Juan Luna, Pedro Roxas- mga kinatawan para sa Japan.

Gawin ang sumusunod.

Panuto: Gamit ang Concept Map, ilahad ang mga kontribusyon ni Emilio Aguinaldo sa kahalagahan ng pagtatag ng Kongreso ng Malolos.

Pagyamanin

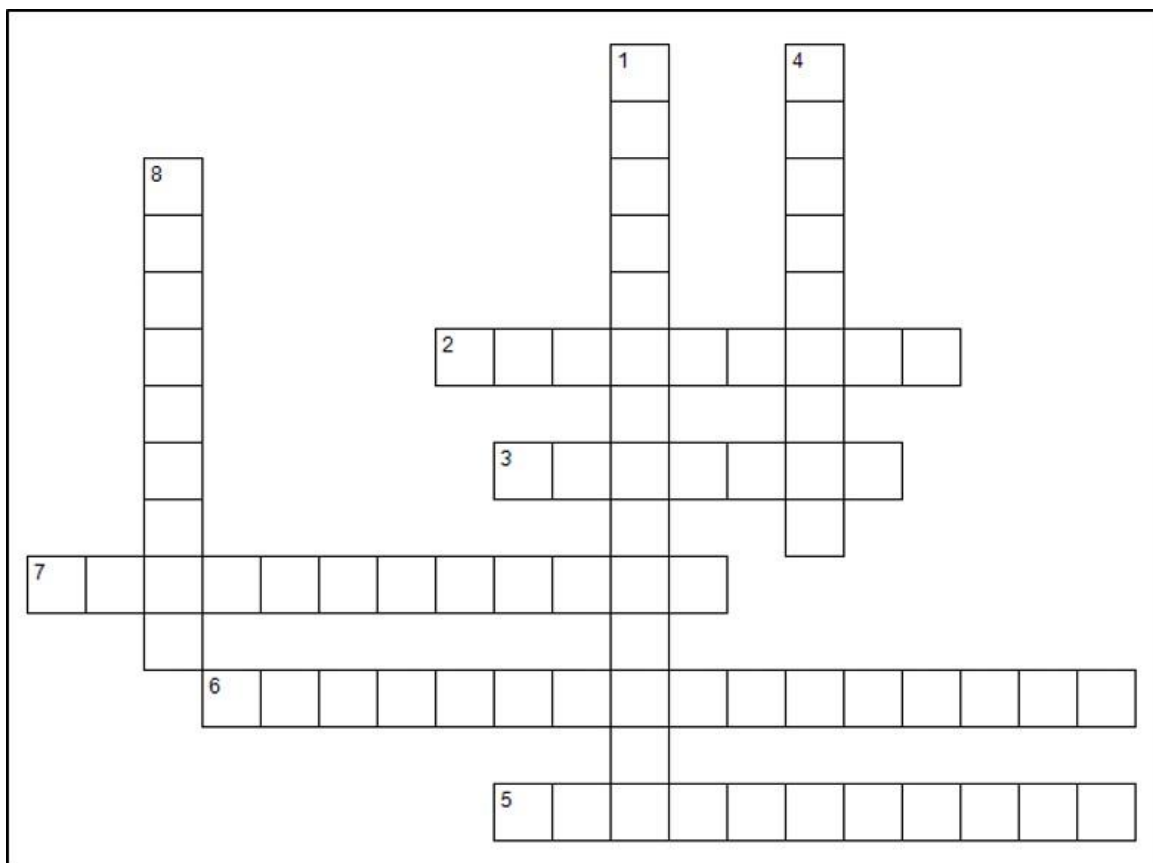
Panuto: Buuin ang *crossword puzzle* sa pagtukoy ng hinihinging konsepto at kaisipan sa bawat bilang. Isulat ang sagot sa sagutang-papel.

Pahalang:

2. Pangalan ng barkong sinakyan ni Aguinaldo
3. Sa barkong ito nagpulong sina George Dewey at Aguinaldo
5. Pinuno ng plota ng mga Amerikano sa silangan
6. Utak ng Rebolusyon
7. Namuno sa Kongreso ng Malolos

Pababa:

1. Ipinalit sa Pamahalaang Diktatoryal
4. Dito pinasinayaan ang Kongreso ng Malolos
8. Nagtungo sa Hong Kong noong Disyembre 27, 1897

Isaisip

Bilang pagtupad sa nilalaman ng Kasunduan sa Biak-na-Bato, nilisan ni Aguinaldo ang Pilipinas papuntang Hong Kong kasama ang 36 na iba pang rebolusyonaryo noong Disyembre 27, 1897. Pansamantalang natigil ang himagsikan sa pagitan ng mga Pilipino at mga Español.

Noong Mayo 19, 1898, bumalik si Aguinaldo sa Pilipinas mula Hong Kong sakay ng barkong McCulloch sa utos ni Komador George Dewey na siyang pinuno ng plota ng mga Amerikano sa Silangan. Nagpulong ang dalawa sa barkong Olympia sa baybayin ng Cavite na kung saan ipinahayag ni George Dewey na ang tanging layunin ng mga Amerikano sa Pilipinas ay tulungan itong makalaya sa mga Español. Napaniwala si Aguinaldo na maganda ang layunin ng mga Amerikano kaya agad niyang ipinulong ang mga rebolusyonaryong Pilipino na matagal nang naghihintay sa kanyang pagbabalik. Noong Mayo 24, 1898, itinatag ni Aguinaldo ang isang Pamahalaang Diktatoryal na ang layunin ay muling mapag-isa ang mga rebolusyonaryo sa ilalim ng isang pamahalaan.

Noong Hunyo 23, 1898 sa payo ni Apolinario Mabini, na siyang tagapayo ni Aguinaldo at Utak ng Himagsikan, ang Pamahalaang Diktatoryal ay pinalitan ng Pamahalaang Rebolusyonaryo. Sa ilalim ng pamahalaang ito, pinangunahan ni Aguinaldo ang pamahalaan bilang “pangulo” sa halip na isang “diktador.” Sa pamamagitan ng Pamahalaang Rebolusyonaryo, ipinatupad ang pagtatayo ng iba’t-ibang sangay ng pamahalaan tulad ng pamahalaang lokal at ang kongreso. Kaya naman noong Setyembre 15, 1898, pinasinayaan sa simbahan ng Barasoain sa Malolos, Bulacan ang Kongreso ng Malolos na pinamumunuan ni Pedro Paterno. Ngunit ayon sa dekretong lumikha dito, ang Kongreso ng Malolos ay walang kapangyarihang gumawa ng batas kundi ito ay magsisilbi lamang tagapayo ng pangulo.

Ang Saligang Batas ng Malolos ang pinakamahalagang nagawa ng kongresong panghimagsikan. Itinatadhana ng Saligang Batas ng Malolos ang isang republikang tumatanggap, kumakatawan at nananagutan sa mga mamamayan. Unang ipinahayag ang kasarinlan ng Pilipinas noong Hunyo 12, 1898 sa Kawit, Cavite. Kaalinsabay nito ay iwinagayway ang bandilang Pilipino sa saliw ng Marcha Magdalo na siyang naging pambansang awit ng Pilipinas.

Isagawa

Panuto: Isa-isahin ang mga petsa ng kaganapan at pangyayari mula 1897 hanggang 1898. Iguhit ang organiser at isulat ang sagot sa sagutang-papel. Pumili ng sagot sa loob ng kahon sa ibaba.

Petsa	Kaganapan
1. Disyembre 27,1897	
2. Mayo 19,1898	
3. Mayo 24, 1898	
4. Hunyo 12, 1898	
5. Hunyo 23,1898	
6. Setyembre 15,1898	

Pagdeklara ng kasarinlan ng Pilipinas	Nagtungo sa Hong Kong si Aguinaldo
Pinasinayaan ang Kongreso ng Malolos	Bumalik si Aguinaldo sa Pilipinas sakay ng Barkong McCulloch
Itinatag ni Aguinaldo ang Pamahalaang Diktatoryal	Pinalitan ng Pamahalaang Rebolusyonaryo ang Pamahalaang Diktatoryal

Tayahin

Panuto: Ayusin ang mga detalye at pangyayari ayon sa tamang pagkakasunod-sunod ng mga ito. Gamitin ang mga bilang **1** hanggang **10**.

- _____ 1. Sa payo ni Apolinario Mabini, pinalitan ang Pamahalaang Diktatoryal ng Pamahalaang Rebolusyonaryo.
- _____ 2. Agad na pinulong ni Aguinaldo ang mga rebolusyonaryong Pilipino.
- _____ 3. Nilisan ni Aguinaldo ang Pilipinas patungong Hongkong kasama ang 36 na rebolusyonaryo.

- _____ 4. Magsisilbi lamang na tagapayo ang Kongreso ng Malolos at hindi gagawa ng batas.
- _____ 5. Napag-isahan na ipatupad ang pagtatayo ng iba't ibang sangay ng pamahalaan tulad ng lokal at kongreso.
- _____ 6. Pinasinayaan sa Simbahan ng Barasoain sa Malolos, Bulacan ang Kongreso ng Malolos.
- _____ 7. Itinatag ni Aguinaldo ang isang Pamahalaang Diktatoryal na ang layunin ay muling mapag-isa ang mga rebolusyonaryo sa ilalim ng isang pamahalaan.
- _____ 8. Natigil ang himagsikan sa pagitan ng mga Pilipino at mga Español.
- _____ 9. Naging pangulo si Aguinaldo sa ilalim ng Pamahalaang Rebolusyonaryo.
- _____ 10. Bumalik si Aguinaldo sa Pilipinas mula sa Hong Kong.

Karagdagang Gawain

Panuto: Basahin at sagutin ang mga tanong. Isulat ang sagot sa kuwaderno.

1. Bakit mahalaga ang pagkakabuo ng Saligang Batas ng Malolos?

2. Ano ang pinakamahalagang nagawa ng Kongreso ng Malolos?

3. Anong uri ng pamahalaan ang Pamahalaang Rebolusyonaryo?

4. Anong uri ng pamahalaan ang Pamahalaang Diktatoryal?

5. Ano ang hangarin ni Aguinaldo para sa bansa?

Susi sa Pagwawasto

Karagdagang Gawain				
1. Mahalaga ang pagkakatubo ng Saligang Batas ng Malolos dahil ang batas na ito ay naging saligan ng pagkakatatag ng isang republika.				
2. Ang pinakamahahalagang nagawa ng kongreso ng Saligang Batas.				
3. Ang Pamahalaang Rebolusyonaryo ay uri ng pamahalaan na pinanunuan ng isang pangulo na may pitong sangay. Napapalain din dito ang isang kongreso.				
4. Layunin din ng Pamahalaang Rebolusyonaryo na ipagpatuloy ang laban para sa kalayaan.				
4. Ang Pamahalaang Diktoryal ay uri ng pamahalaan na binuo nina Mariano Ponce at Aginaldo upang ihanda ang Pilipinas para sa kasarinlan.				
5. Ang hangarin ni Aginaldo sa Pilipinas ay ang kalayaan ng makapagsarili.				
Isagawa				
1. Nagtungo sa Hongkong si Aginaldo	1. 6			
2. Bumalik si Aginaldo sa Pilipinas sakay ng Barkong McCulloch	2. 8			
3. Itinatag ni Aginaldo ang Pamahalaang Diktoryal	3. 1			
4. Pagdeklara ng kasarinlan ng Pilipinas	4. 10			
5. Pinatnan ng Pamahalaang Rebolusyonaryo ang Pamahalaang Diktoryal	5. 5			
6. Pinaunangin ang kongreso ng Malolos	6. 9			
Balikan				
1. 3				
2. 4				
3. 9				
4. 7				
5. 5				
6. 6				
7. 8				
8. 2				
9. 1				
10. 10				
Subukin				
1. B				
2. C				
3. E				
4. F				
5. A				
6. H				
7. G				
8. J				
9. D				
10. I				
Pagmamalinang				
1. MCCULLOCH				
2. MCCULLOCH				
3. OLYMPIA				
4. GEORGEDEWEY				
5. APOLINARIOMABINI				
6. PEDROPATERNO				
7. PEDROPATERNO				
8. AGINALDO				
9. BARASOAIN				
10. REBOLUSYONARYO				
Tayahin				
1. 6				
2. 8				
3. 1				
4. 10				
5. 5				
6. 9				
7. 4				
8. 2				
9. 7				
10. 3				
Pagmamalinang				
1. MCCULLOCH				
2. MCCULLOCH				
3. OLYMPIA				
4. GEORGEDEWEY				
5. APOLINARIOMABINI				
6. PEDROPATERNO				
7. PEDROPATERNO				
8. AGINALDO				
9. BARASOAIN				
10. REBOLUSYONARYO				

Sanggunian

Alvenia P. Palu-ay. *Makabayan Kasaysayang Pilipino 5*: Quezon City, LG & M Corporation, 2010, 126-132.

Estrelita B. Capiña and Gloria P. Barrientos. *Pilipinas: Bansang Malaya 5* (Heograpiya, Kasaysayan at Sibika): Quezon City:SD Publications, Inc., 2000, 112-117.

Juan Alvin B. Tiamson. *Pilipinas Serye ng Heograpiya, Kasaysayan, at Sibika 6*: Sampaloc, St. Augustine Publications, Inc., 2009, 186-187.

Rosario M. Santiago. *Pilipinas Perlas ng Silanganan 6*: Manila, Innovative Educatonal Materials, Inc. 2002, 148-153.

Para sa mga katanungan o puna, sumulat o tumawag sa:

Department of Education - Bureau of Learning Resources (DepEd-BLR)

Ground Floor, Bonifacio Bldg., DepEd Complex
Meralco Avenue, Pasig City, Philippines 1600

Telefax: (632) 8634-1072; 8634-1054; 8631-4985

Email Address: blr.lrqad@deped.gov.ph * blr.lrpd@deped.gov.ph